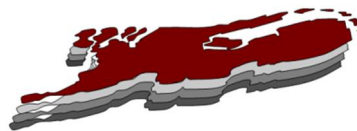


**Bureauonderzoek en Inventariserend
veldonderzoek - verkennende fase**

**Burg. J.C. van den Bergplein
32, Wierden, gemeente
Wierden (OV).**



februari 2021

Versie 1.1 (concept)

In opdracht van:
BJZ.nu

Colofon

v2.4

Laagland Archeologie Rapport 600

Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek - verkennende fase
Burg. J.C. van den Bergplein 32 te Wierden, gemeente Wierden (OV)

Auteur: Erwin Brouwer

In opdracht van: BJZ.nu

Foto's en tekeningen: Laagland Archeologie

Status rapport: concept

Controle: J. Wijnen

Autorisatie: J. Wijnen



ISSN 2468-4759

Laagland Archeologie BV
Virulyweg 21F-G
7602 RG Almelo

E-mail: info@laaglandarcheologie.nl
KvK-Nummer: 60294418



© Laagland Archeologie BV, Almelo, februari 2021

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers. Laagland Archeologie BV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Samenvatting

Laagland Archeologie heeft in februari 2021 een Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek - verkennende fase uitgevoerd aan de Burg. J.C. van den Bergplein 32 te Wierden. Het onderzoek vond plaats in verband met de ruimtelijke procedure rondom de sloopt van de huidige woning ten gunste van een appartementencomplex. Het bureauonderzoek had tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen. Centraal staat daarbij de vraag of en zo ja welke archeologische resten (complextype, datering, diepteligging en gaafheid) in het plangebied kunnen worden verwacht. Hiertoe zijn landschappelijke, archeologische en historische bronnen geraadpleegd.

Op basis van de inventarisatie kan het volgende geconcludeerd worden. Het plangebied ligt vermoedelijk op een dekzandopduiking, waarop een plaggendek is aangebracht. Oostelijk van het plangebied stroomden enkele aftakkingen van de Regge. Dit was een nat en drassig gebied, dat in historische tijden was ingericht als hooiland. Op basis van het AHN en de landschapsgeschiedenis is in het oostelijke plangebied mogelijk sprake van een steilkant (scherpe, relatief grote overgang tussen de dekzandrug en beekdal). Wat noordelijk van het plangebied is duidelijk sprake van bodemingrepen langs deze grens en in het plangebied is sprake van enige ophoging. Op de gemeentelijke verwachtingskaart heeft het noordelijke deel van het plangebied een middelhoge verwachting. Vrijwel altijd hebben dekzandruggen met een plaggendek een hoge verwachting. De oude kern van Wierden ligt vlakbij het plangebied en de voorganger van het huidige Burg. J.C. van den Bergplein is waarschijnlijk in ieder geval tot in de Late Middeleeuwen terug te voeren; op ongeveer 50 m ten zuidwesten ligt een kerk waarvan de oudste delen teruggaan tot in de 15^e eeuw en waarvan oude resten nog in en rond het huidige kerkgebouw zijn te verwachten. Grenzend aan het plangebied kwam in de vroege 19^e eeuw bebouwing voor. Het plangebied raakte tussen 1832 en 1901 bebouwd. Op basis van het bureauonderzoek worden resten uit alle perioden verwacht. Resten tot in de Late Middeleeuwen zijn onder een plaggendek te verwachten. Vanaf de Late Middeleeuwen kunnen ze ook in het plaggendek aanwezig zijn.

Het uitgevoerde verkennende booronderzoek heeft tot doel het verwachtingsmodel te toetsen en zonodig aan te vullen. Hiertoe zijn verspreid over het toegankelijke deel van het plangebied verkennende boringen gezet. In dit stadium is verkennend booronderzoek de meest efficiënte onderzoekswijze om de archeologische potentie van het plangebied in kaart te brengen.

Uit het verkennend booronderzoek blijkt dat de bodem meestal tot in de C-horizont is verstoord. In één boring is een Bh-horizont gezien. Mogelijk is in diezelfde boring nog een restant van een plaggendek aangetroffen, maar elders is het plaggendek verdwenen/opgenomen in het verstoorde (opgebrachte) pakket. De kans dat het gebied nog archeologische resten met een intacte archeologische context bevat wordt daarom laag geacht. Het verwachtingsmodel kan worden verworpen.

Op basis van de resultaten van het veldonderzoek wordt geadviseerd geen archeologisch vervolgonderzoek in het plangebied uit te voeren en het plangebied vrij te geven voor het aspect archeologie. De implementatie van dit advies is in handen van de bevoegde overheid, de gemeente Wierden. De gemeente wordt hierin vertegenwoordigd door haar deskundige, de heer A. Vissinga. Mochten tijdens de werkzaamheden onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen, of resten waarvan redelijkerwijze kan worden vermoed dat het om archeologische resten gaat, dan geldt op grond van de Erfgoedwet (art. 5.10) een meldingsplicht. Dit kan bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE, www.cultureelerfgoed.nl).

Samenvatting	3
1 Inleiding	5
1.1 Aanleiding onderzoek	5
1.2 Afbakening plan- en onderzoeksgebied	5
1.3 Administratieve gegevens	6
1.4 Huidige situatie en toekomstig gebruik	8
1.5 Geplande verstoring	9
1.6 Gemeentelijk beleid	9
1.7 Onderzoeksdoel	9
2 Inventarisatie	10
2.1 Inleiding	10
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	10
2.3 Archeologie	12
2.3.1 Bekende archeologische waarden	12
2.3.2 Gemeentelijke verwachtingskaart	12
2.3.3 Eerder archeologisch onderzoek	12
2.4 Historie	13
3 Conclusie en verwachtingsmodel	18
3.1 Conclusie	18
3.2 Verwachtingsmodel	18
4 Veldonderzoek	20
4.1 Beschrijving onderzoeksmethodiek	20
4.2 Resultaten: lithologie, lithogenese en bodemontwikkeling	20
4.3 Resultaten: archeologie	21
5 Conclusie en verwachting	22
6 Selectieadvies	23
literatuur	24
BIJLAGE 1 AMZ-cyclus	26
BIJLAGE 2 Archeologische perioden	27
BIJLAGE 3 Niet-toegankelijke delen voor veldonderzoek	28
BIJLAGE 4 Geomorfologische kaart	29
BIJLAGE 5 Actueel Hoogtebestand Nederland	30
BIJLAGE 6 Gemeentelijke archeologische verwachtingskaart	31
BIJLAGE 7 Waarnemingen, AMK-terreinen en onderzoeksmeldingen	32
BIJLAGE 8 dikte verstoord pakket	33
BIJLAGE 9 top intacte dekzand	34
BIJLAGE 10 Boorstaten veldonderzoek	35
BIJLAGE 11 Verklarende woordenlijst	40

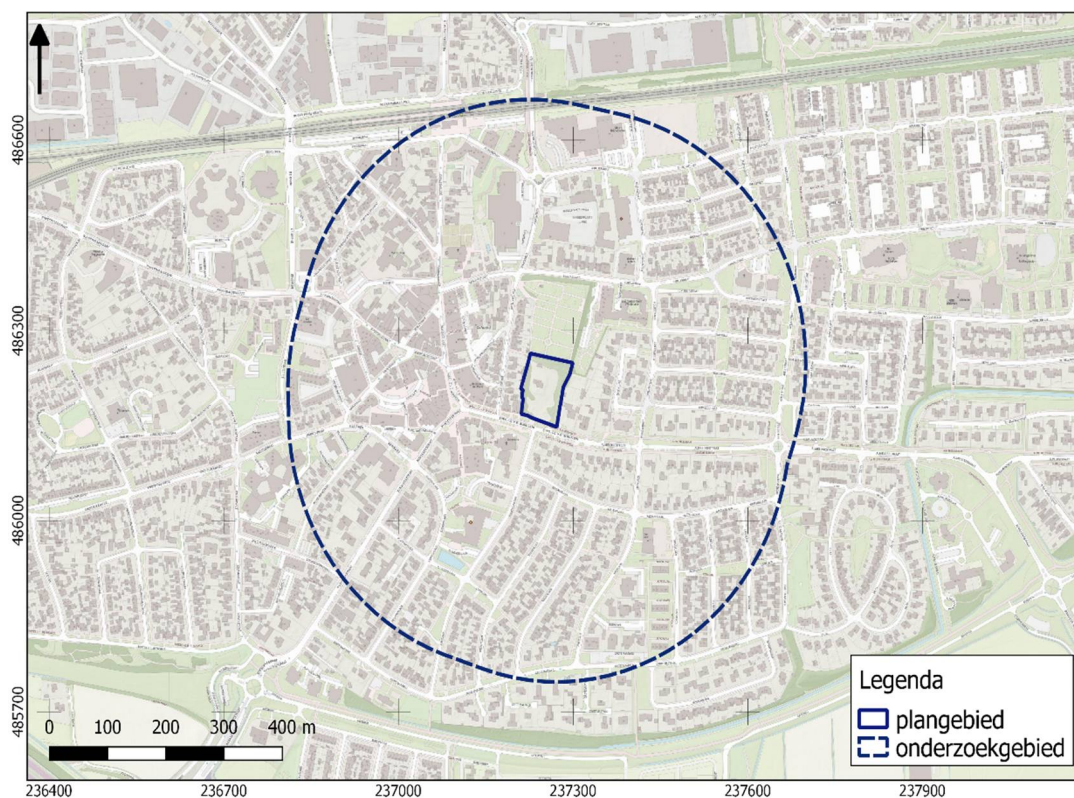
HOOFDSTUK 1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING ONDERZOEK

De aanleiding voor het onderzoek vormt de geplande bouw van nieuwe woningen aan de Burg. J.C. van den Bergplein 32 te Wierden, gemeente Wierden (OV). Hiertoe is een bestemmingsplanwijziging vereist. De gemeente Wierden heeft een eigen archeologiebeleid. Op basis van het bestemmingsplan dient archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden om aan te tonen dat eventueel aanwezige archeologische waarden niet onevenredig worden of kunnen worden geschaad door de geplande bouwactiviteiten. De opdrachtgever beoogt met het onderzoek de gemeentelijke paraaf te krijgen voor het onderdeel archeologie. Aanvullende wensen zijn niet kenbaar gemaakt.

1.2 AFBAKENING PLAN- EN ONDERZOEKSGBIED

Het plangebied betreft de Burg. J.C. van den Bergplein 32 in Wierden, gemeente Wierden (OV), zie onderstaande afbeelding.



Afbeelding 1. Ligging van het plan- en onderzoeksgebied.

Het plangebied heeft een omvang van circa 7000 m². Voor een beter begrip van de bodemkundige omstandigheden en de archeologie van de planlocatie is een groter gebied bestudeerd. Een zone van 400 m rondom het plangebied wordt voldoende geacht om de archeologische potentie van het plangebied in kaart te brengen. Deze zone wordt aangeduid als 'onderzoekgebied'.

1.3 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	
Provincie	Overijssel
Gemeente	Wierden
Plaats	Wierden
Beheerder/eigenaar grond	E. van Eerbeek (Avelijn)
Toponiem	Burg. J.C. van den Bergplein 32
Kadastrale perceelnummer(s) ¹	WDNO2-K-424
Laagland Archeologie projectnummer	WIBU211
Datum conceptrapportage	22-2-2021
Datum definitief rapport	

¹ kadastralekaart.com

XY-coördinaten	237226/486264
	237300/488250
	237210/486165
	237270/486145
Kaartblad ²	27F
Oppervlakte/lengte Plangebied	circa 7000 m2
Datering	Neolithicum - Late Middeleeuwen
Complextype	bewoning (inclusief verdediging)
Onderzoeksmeldingsnr	4948529100
AMK-terrein	n.v.t.
Vondstmeldingsnr.	n.v.t.
Type onderzoek	Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek - verkennende fase
Datum begin veldonderzoek	18-2-2021
Datum eind veldonderzoek	18-2-2021
Opdrachtgever	BJZ.nu
Goedkeuring bevoegde overheid	niet getoetst
Bevoegde overheid	gemeente Wierden
Adviseur namens bevoegde overheid	A. Vissinga
Beheer documentatie	Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Overijssel E-depot voor de Nederlandse archeologie Archief Laagland archeologie BV
Uitvoerder	Laagland Archeologie BV Virulyweg 21F-G 7602 RG Almelo 06 51 95 35 53
Projectleider/opsteller onderzoek	Erwin Brouwer erwin.brouwer@laaglandarcheologie.nl

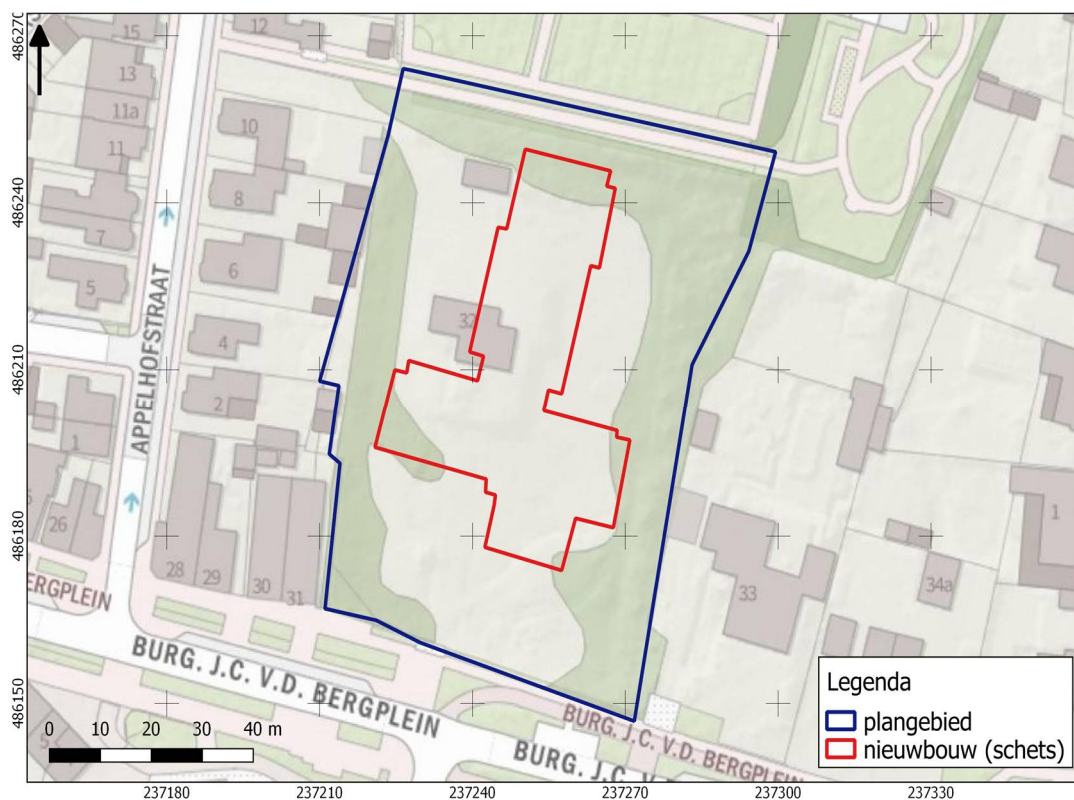
Tabel 1. Objectgegevens.

² www.imergis.nl/htm/opentopo800.htm

1.4 HUIDIGE SITUATIE EN TOEKOMSTIG GEBRUIK

Het plangebied is momenteel grotendeels in gebruik als tuin (gazon). Bebouwing is aanwezig in de vorm van een voormalige (nu onbewoonde) pastoriewoning en een schuur. Het terrein bevat voor zover bekend geen kelders of andere ondergrondse kunstwerken en er zijn geen historisch waardevolle bouwwerken in het plangebied aanwezig.³

In dit stadium is de exacte invulling van de plannen nog niet bekend. Men is voornemens het terrein te herontwikkelen naar een locatie voor een woonzorgvoorziening. Een eerste stedenbouwkundige schets is gemaakt (zie afbeelding hieronder) De milieutechnische condities, huidige en eventuele nieuwe waterpeil en of en zo ja wie de toekomstige gebruiker(s) wordt/worden zijn in dit stadium evenmin bekend. Onderstaande afbeelding toont de contouren van de huidige en de gewenste nieuwe situatie.



Afbeelding 2. Huidige situatie en nieuwe situatie

³ bron: gemeentelijke monumentenlijst

1.5 GEPLANDE VERSTORING

De ingrepen vinden plaats binnen het plangebied. De diepte van de geplande verstoring reikt vermoedelijk overwegend niet dieper dan ongeveer 100 cm –mv. Rioleringsbuizen kunnen dieper aangelegd worden.

1.6 GEMEENTELIJK BELEID

De omvang van de geplande verstoringen overschrijdt de vrijstellingsgrenzen zoals die in het vigerende gemeentelijk archeologiebeleid zijn aangegeven.

1.7 ONDERZOEKSDOEL

Het uitgevoerde onderzoek behoort tot de eerste fasen in het huidige archeologische onderzoeksproces (zie bijlage 1). De initiatiefnemer beoogt met het hier uitgevoerde onderzoek te voldoen aan de gemeentelijke regelgeving omtrent archeologisch onderzoek. Het bureauonderzoek heeft tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen aan de hand van bestaande bronnen, en te bepalen of en zo ja welke delen van het plangebied in aanmerking komen voor vervolgonderzoek. Het verwachtingsmodel wordt getoetst en zo nodig aangevuld door middel van een verkennend booronderzoek. Op grond van de resultaten van dit onderzoek kan worden beoordeeld of en zo ja, welke vorm van vervolgonderzoek nodig is om de archeologische waarde van het gebied te kunnen vaststellen.

HOOFDSTUK 2 INVENTARISATIE

2.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk worden de relevante landschappelijke ontwikkeling en huidige bodemkundige situatie beschreven. Tevens wordt ingegaan op de bekende archeologische waarden in de omgeving van het plangebied en de historische situatie. Voor wat betreft de in de tekst genoemde archeologische perioden wordt verwezen naar bijlage 2.

2.2 LANDSCHAPPELIJKE ONTWIKKELING

Het plangebied ligt in het Overijssels zandgebied. Dit landschap is gevormd tijdens de voorlaatste ijstijd (Saalien) en de laatste ijstijd (Weichselien). Kenmerkend voor dit gebied is het dekzandlandschap, met dekzandvlakten, -welingen en -ruggen. Beken doorsnijden dit landschap en her en der komen grotere en kleine stuwwallen voor. Gedurende het Saalien was dit deel van Nederland geheel met landijs bedekt dat een dikte van honderden meters kon bereiken. De stuwwallen ontstonden langs de flanken en het front van de voortkruisende, dikke ijsmassa. Ze bestaan uit oudere afzettingen van de voorloper van de Rijn (klei, zand, grind), die door de gletsjers zijn weggedrukt. Deze afzettingen worden gerekend tot de Formatie van Drenthe. Ongeveer 800 m westelijk van het plangebied komt een langgerekte, noord-zuid georiënteerde stuwwal voor die van Hoge Hexel tot Wierden loopt.

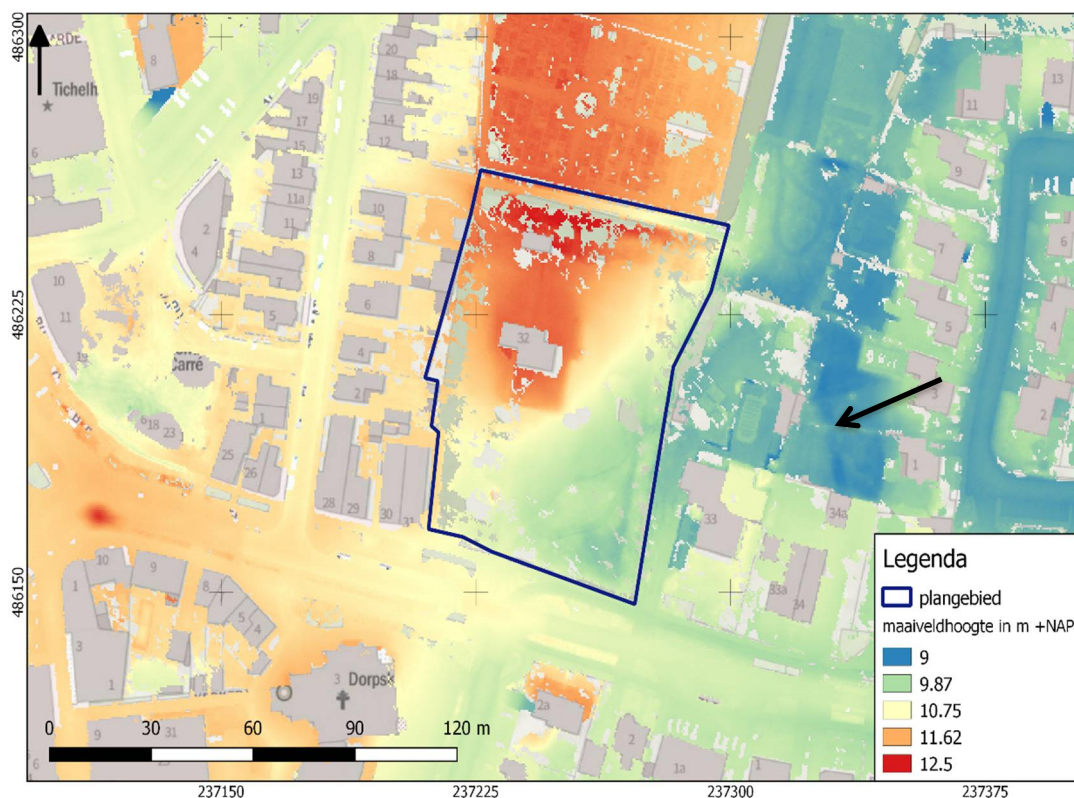
Tijdens de laatste fasen van het Weichselien werd het keileem afgedekt door dekzand (Formatie van Bortel, Laagpakket van Wierden) en ook de flanken en soms de toppen van de stuwwallen werden met dekzand bedekt. Op de geomorfologische kaart (bijlage 3) is het plangebied niet-gekarteerd (bebouwde kom), maar op grond van het omliggende, gekarteerde gebied kan worden aangenomen dat het plangebied op of op de grens van gordeldekzandwelingen en een vlakte van ten dele verspoelde dekzanden of een beekdalbodem ligt.

Een gordeldekzandwelling is gevormd tegen of nabij een stuwwal. Stuwwallen zijn meestal omringd door een pakket windafzettingen die op sneeuwmeltwaterafzettingen als een gordel tegen de stuwwal aanliggen. Welingen zijn daarbij wat minder geprononceerd dan gordeldekzandruggen.

Verspoelde dekzanden zijn in de laatste fasen van de laatste ijstijd – vroeg-Holocene gevormd. Tijdens de vorming nam de sneeuwmassa veel dekzand op. Tijdens het voorjaar smolt de sneeuw en kwam het dekzand weer vrij, dat daarbij in de relatief lage gebieden werd afgezet. Deze zanden konden naderhand weer verstuiwen.

Beekdalbodems zijn gedurende overwegend het Holocene gevormd onder invloed van stromend water. De afzettingen bestaan hier uit zand en/of klei en vaak is veen aanwezig.

Op het AHN (Actueel Hoogtebestand Nederland), zie bijlage 5 is te zien dat het plangebied op de grens van de hooggelegen stuwwalzone (westelijk) en de lagergelegen (verspoelde) dekzandzone ligt. Het noordelijk deel van het plangebied ligt wat hoger. Mogelijk is hier sprake van een dekzandrug. Onderstaande detailopname laat onder andere zien dat de opduiking ten westen en oosten scherp begrensd is, wat duidt op recente of subrecente bodemingrepen. Het aangrenzende terrein ten noorden is vanaf de 19^e eeuw in gebruik als begraafplaats: de hoogte van dit perceel kan daarmee als oorspronkelijk maaiveld worden beschouwd. Ook in het plangebied is sprake van een scherp begrensde en rechte lijnige verhoging rondom het bebouwde deel. Waarschijnlijk is hier sprake van ophoging (tuinterras). Rechts van het plangebied (zwarte pijl) is mogelijk sprake van een oud beekdal.



Afbeelding 3. Detailopname van het plangebied op het AHN.

Bodemkundig is het plangebied en de wijde omgeving niet gekarteerd.⁴ Voorsortierend op een beschrijving van de historische situatie, is het plangebied op oude kaarten aangegeven als bouwland (akker). Op kaarten van na 1900 is het plangebied en haar omgeving bovendien ingetekend als heuvel. Op basis daarvan kan aangenomen worden dat oorspronkelijk een plaggendeek aanwezig is. Bodemkundig ligt het terrein daarmee waarschijnlijk op een hoge zwarte enkeerdgrond.

Enkeerdgronden zijn zandgronden met een plaggendeek van tenminste 50 cm dik. Dit plaggendeek is vanaf de Late Middeleeuwen ontstaan door het periodiek opbrengen van met mest vermengde plaggen op de akker. Doel hiervan was de bodemvruchtbaarheid op peil te houden of te verbeteren. Enkeerdgronden zijn voor wat betreft archeologie om twee redenen relevant. De oudste enkeerdgronden zijn meestal ontstaan op locaties die ook vóór het in zwang komen van

⁴ de bodemkaart is daarom niet in dit rapport opgenomen.

plaggenbemesting al als akker in gebruik waren. Dat waren meestal relatief hooggelegen, goed ontwaterde zandgronden die redelijk goed met de toenmalige landbouwtechnieken konden worden bewerkt. Door deze eigenschappen zijn deze gronden vaak al heel vroeg – soms als vanaf het midden-Neolithicum – in gebruik genomen als landbouwgrond. Resten van bewoning uit deze perioden wordt daarom vaak onder een plaggendeek aangetroffen. Daarnaast fungeert het plaggendeek in meer moderne tijden als een dikke beschermende laag, waardoor eventueel aanwezige resten niet of in mindere mate zijn aangetast door allerlei bodemingrepen.

2.3 ARCHEOLOGIE

2.3.1 BEKENDE ARCHEOLOGISCHE WAARDEN

Bijlage 7 toont de locaties van de bekende archeologische waarden en de uitgevoerde archeologische onderzoeken in de omgeving van het plangebied. In het plangebied zijn geen bekende waarden geregistreerd en binnen het onderzoeksgebied is slechts één waarneming bekend.

Waarneming 4924 ligt ongeveer 275 m zuidwestelijk van het plangebied (administratief geplaatst). Dit betreft de vondst van een laatmiddeleeuwse kogelpot, aangetroffen tijdens niet-archeologische werkzaamheden in of rond 1973. Het complextype is niet te achterhalen.

2.3.2 GEMEENTELIJKE VERWACHTINGSKAART

Op de gemeentelijke verwachtingskaart (bijlage 6) ligt het plangebied grotendeels in een zone met een hoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten. Deze verwachting houdt verband met de ligging in de oude dorpskern zoals deze in 1832 op de kaart was aangegeven. Zuidwestelijk was bebouwing aanwezig en het plangebied raakt hier nog net een attentiezone rondom een historisch element. Het meest noordelijke deel van het plangebied is aangeduid met een middelhoge verwachting.

2.3.3 EERDER ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

In de omgeving van het plangebied hebben eerder archeologische onderzoeken plaatsgevonden. De onderzochte locaties zijn afgebeeld in bijlage 7.

Zaakid. 2192462100 (320 m W) betreft een bureauonderzoek en verkennend booronderzoek (Nederpelt e.a., 2008). Op basis van het bureauonderzoek worden resten uit alle archeologische perioden verwacht, met name uit de periode Paleolithicum – IJzertijd en vanaf de Late Middeleeuwen. Tijdens het booronderzoek zijn intacte podzolgronden aangetroffen, met daarop een dun laagje veen. Aanbevolen is vervolgonderzoek in de vorm van een proefsleuvenonderzoek. Dit onderzoek heeft tot op heden niet plaatsgevonden.

Zaakid. 4560910100 (210 m NW) betreft een bureauonderzoek en verkennend booronderzoek (Brouwer, 2017). Op basis van het bureauonderzoek geldt een hoge verwachting voor resten uit de periode laat-Paleolithicum – vroeg-Neolithicum en Nieuwe Tijd. Voor de tussenliggende perioden geldt een middelhoge verwachting. Op basis van het booronderzoek is in de ondergrond sprake van een opduiking in oostelijke richting. In de lagere delen is een intacte B-horizont gezien onder een dun

veenlaagje. Op de hogere delen is het profiel tot in de C-horizont verstoord. Nader onderzoek is niet geadviseerd.

Zaakid. 4620478100 (140 m W) betreft een bureauonderzoek (Brouwer, 2018). Op basis van het bureauonderzoek worden resten uit de Nieuwe Tijd verwacht (hoge verwachting). Voor oudere perioden geldt een middelhoge verwachting. Het terrein is grotendeels bebouwd. In een selectiebesluit is aangegeven dat de bebouwing waarschijnlijk heeft geleid tot aanzienlijke bodemverstoring; er zijn geen resten meer te verwachten. Nader onderzoek wordt daarom niet noodzakelijk geacht.

Zaakid. 4645726100 (255 m W-NW) betreft een bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek verkennende en karterende fase (Brouwer, 2018). Het bureauonderzoek specificeert een hoge verwachting op resten uit de Nieuwe Tijd en de periode Neolithicum – Late Middeleeuwen. Tijdens het booronderzoek is een 19^e eeuwse opgebrachte pakket aangetroffen van circa 1 m dik. Daaronder ligt een moerige laag, gevolgd door een min of meer intact podzolprofiel in dekzand. Er zijn geen relevante archeologische indicatoren aangetroffen. Vervolgonderzoek wordt niet geadviseerd.

2.4 HISTORIE

Wierden wordt in historische bronnen genoemd in 1323 (Wederden).⁵ De oude kern van Wierden ligt westelijk van het plangebied; ongeveer 50 m naar het zuidwesten ligt de dorpskerk. De kerktoren hiervan dateert vermoedelijk uit de tweede helft van de 15^e eeuw. Het huidige kerkgebouw is in 1929 gebouwd, maar er hebben voorgangers gestaan, waarvan de oudste uit ongeveer dezelfde tijd stamt als de toren.⁶

Het huidige burgemeester J.C. van den Bergplein (die wat oostelijker is aangeduid als Almelsestraat) is één van de oude uitvalswegen van Wierden. Oorspronkelijk liep verkeer tussen Wierden en Almelo over water. Rond 1405 werd een dijk aangelegd⁷, op het traject van de latere Almelsestraat. De weg is daarmee tot de Late Middeleeuwen terug te voeren en dat geldt ook voor de Stationsstraat (verderop Vriezenveenseweg), ongeveer 100 m westelijk. Het dijktracé tussen Wierden en Almelo is goed te zien op onderstaande kaart uit 1849. Er zijn een aantal bruggen (de Groote Brug, Schuilenberger Brug en Rohofsbrug) op aangegeven en er was een tolhuisje aanwezig.

⁵ Overijssels schattingsregister.

⁶ bron: hervormdwierden.nl

⁷ bron: A. Koers



Afbeelding 4. topografische kaart uit 1849. De rode cirkel markeert de ligging van het plangebied. Bron: transisalania.blogspot.com

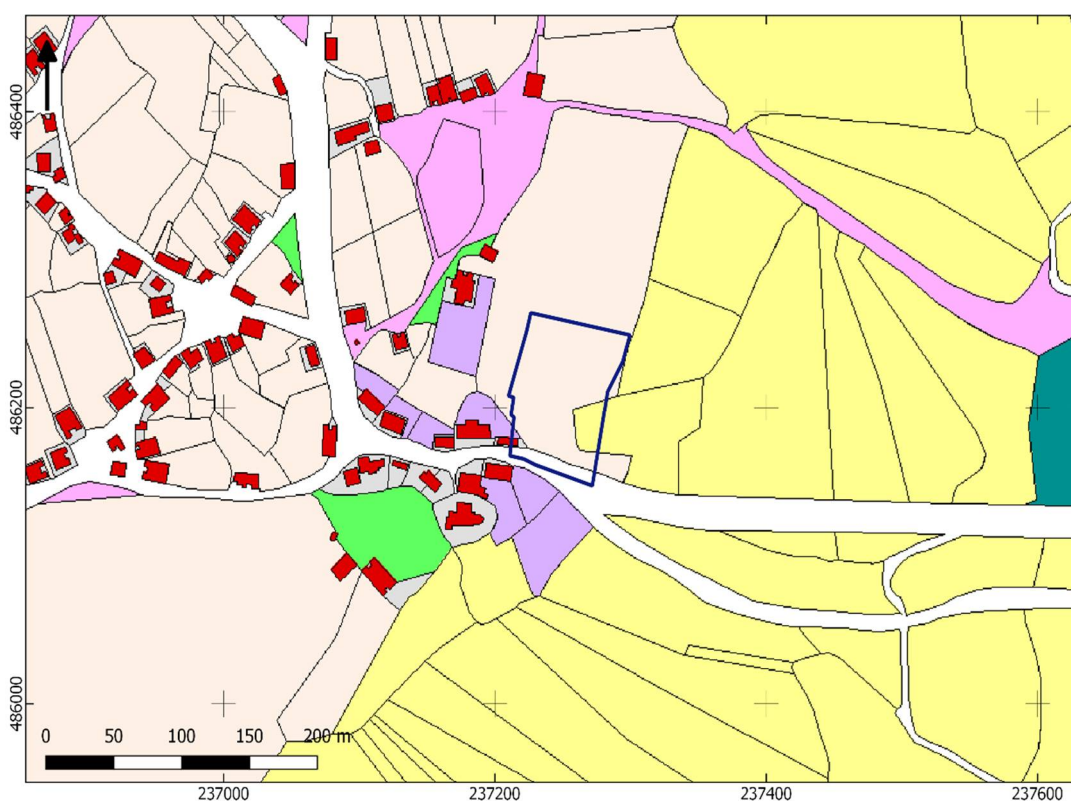
De dorpskerk en de voorgangers van de Almelostraat en Vriezenveenseweg zijn aangegeven, evenals de Bellinckhof, een havezate en tegenwoordig beschermd archeologisch monument. Langs het plangebied liep halverwege de 18^e eeuw een aftakking van de Regge (Vriezen Aa), dat iets noordelijk van het planbied uitmondde in een klein meertje van waaruit diverse waterlopen liepen. Op latere kaarten zijn deze aftakkingen en het meertje niet meer aangegeven, maar op de geomorfologische kaart is hier een breed beekdal aangegeven en ook in delen van het AHN zijn nog waterlopen te herkennen. De waterlopen zijn sindsdien gedempt en tegenwoordig is de Regge hier sterk gekanaliseerd.



Afbeelding 5. Uitsnede uit de *Transisalanía vulgo Over-Yssel* door N. ten Have, circa 1737-1750. De locatie van het plangebied is met een rode cirkel aangegeven. Bron: Beeldbank Universiteitsbibliotheek VU.

Op de eerste kadastrale kaart (circa 1832)⁸ is het plangebied en haar omgeving nog onbebouwd (zie onderstaande afbeelding). Het terrein is op de OAT (Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel) grotendeels aangeduid als bouwland (toponymisch aangeduid als 'Hooilanden'. Dit terrein stond bekend als de Oude Pastoorskamp, ook wel Domineeskamp genoemd. In het oostelijk deel is een stukje in gebruik als hooiland en ook grenzend aan de oostelijke plangebiedsgrens kwamen hooilanden voor.

⁸ bron: hisgis.nl



Afbeelding 6. Uitsnede uit de eerste kadastrale kaart, circa 1832. De locatie van het plangebied is rood omlijnd. Geel: hooiland, beige: bouwland, lichtgroen: weideland, donkergroen: bos/opgaand hout, paars: heide, oranje: onverharde weg, lichtpaars: tuin; rood met grijs: bebouwing met erf. Bron: hisgis.nl.

Op de topografische kaart van 1901 (zie afbeelding 7) is het plangebied bebouwd en het resterende terrein is grotendeels in gebruik als tuin/erf. Het betreft een voorganger van de huidige pastoriewoning, die in 1963 is gebouwd.⁹ In de navolgende jaren blijft bebouwing in het plangebied beperkt tot een woning, die niet altijd op dezelfde locatie is aangegeven. In 1976 (niet afgebeeld) komt ook in het zuidwestelijke plangebied bebouwing (vermoedelijk een schuur) voor, die echter al snel weer van de kaart verdwijnt. Tussen 1935 en 1976 breidt de noordelijk gelegen begraafplaats zich uit tot nabij het plangebied.

⁹ bron: huispedia.nl



Afbeelding 7. Uitsnede uit de topografische kaart van 1901. Bron: topotijdreis.nl.

CONCLUSIE EN VERWACHTINGSMODEL

3.1 CONCLUSIE

Op basis van de inventarisatie kan het volgende geconcludeerd worden. Het plangebied ligt vermoedelijk op een dekzandopduiking, waarop een plaggendek is aangebracht. Oostelijk stroomden enkele aftakkingen van de Regge. Dit was een nat en drassig gebied, dat in historische tijden was ingericht als hooiland. Op basis van het AHN en de landschapsgeschiedenis is in het oostelijke plangebied mogelijk sprake van een steilkant (scherpe, relatief grote overgang tussen de dekzandrug en beekdal). Wat noordelijk van het plangebied is duidelijk sprake van bodemingrepen langs deze grens en in het plangebied is sprake van enige ophoging. Op de gemeentelijke verwachtingskaart heeft het noordelijke deel van het plangebied een middelhoge verwachting. Vrijwel altijd hebben dekzandruggen met een plaggendek een hoge verwachting. De oude kern van Wierden ligt vlakbij het plangebied en de voorganger van het huidige Burg. J.C. van den Bergplein is waarschijnlijk in ieder geval tot in de Late Middeleeuwen terug te voeren; op ongeveer 50 m ten zuidwesten ligt een kerk waarvan de oudste delen teruggaan tot in de 15^e eeuw en waarvan oude resten nog in en rond het huidige kerkgebouw zijn te verwachten. Grenzend aan het plangebied kwam in de vroege 19^e eeuw bebouwing voor. Het plangebied raakte tussen 1832 en 1901 bebouwd.

3.2 VERWACHTINGSMODEL

Op basis van de landschappelijke *setting* (dekzandopduiking, grenzend aan een rivierdal en met een relatief grote hoogteovergang) zijn resten uit de periode van jagers/verzamelaars (laat-Paleolithicum – vroeg-Neolithicum) te verwachten. Deze resten liggen vermoedelijk onder een plaggendek van onbekende dikte, in de top van het natuurlijke dekzand. Vermoedelijk was de dekzandopduiking hoog en droog genoeg om podzolvorming mogelijk te maken. Wanneer een plaggendek is aangebracht is de E-horizont (en daarmee de vondstlaag) vaak opgenomen in de onderzijde van het plaggendek, maar resten van een B-horizont zijn nog te verwachten. Nederzettingen uit deze periode kenmerken zich door vuursteenspreidingen en ondiepe kuilen met houtskool (haardkuilen). In ruimtelijke zin zijn ze meestal niet groter dan 50 – 200 m².

In het plangebied kunnen tevens resten uit de periode Neolithicum – Nieuwe Tijd worden verwacht. Resten tot in de Late Middeleeuwen zijn met name onder een plaggendek te verwachten. Resten vanaf de Late Middeleeuwen zijn ook in het plaggendek aan te treffen. Eventuele nederzettingen uit de steentijd hebben een omvang van 50 – 200 m² (kleine variant) of 200 – 1000 m² (middelgrote variant).

Nederzettingen uit de periode bronstijd – middeleeuwen hebben meestal een omvang tussen 500 – 2000 m² (huisplaats) of meer dan 8000 m² (dorp).¹⁰

Eventuele resten bestaan uit vuursteenstrooiingen (voornamelijk neolithicum, in mindere mate bronstijd en ijzertijd). Daarnaast kan (gefragmenteerd) aardewerk worden verwacht, evenals houtskool, verbrande huttenleem en natuursteen. Vanaf ongeveer de 17^e eeuw is ook baksteen te verwachten (rurale gebieden; in bewoningskernen al eerder). Deze vondstcategorieën bevinden zich aan of in het pleistocene zand, direct onder een bouwvoor. Daarnaast kunnen grondsporen worden verwacht. Het gaat daarbij overwegend om paalkuilen, greppels en afvalkuilen en dergelijke. Deze bevinden zich in de top van de pleistocene ondergrond en kunnen zich tot op grote diepte uitstrekken.

Er zijn, behoudens de bebouwde locaties, geen aanwijzingen voor bodemverstoringen in het plangebied, zodat resten uit deze periode nog goed bewaard kunnen zijn gebleven.

¹⁰ bron: Tol e.a., 2006.

HOOFDSTUK 4 VELDONDERZOEK

4.1 BESCHRIJVING ONDERZOEKSMETHODIEK

Het veldonderzoek heeft tot doel om meer inzicht te verkrijgen in de fysische situatie in het plangebied. Het dient de in het plangebied aanwezige bodems, de mate van versterking en de aanwezigheid van potentiële archeologische niveaus in kaart te brengen. Aan de hand daarvan kan er voor het plangebied een gespecificeerd verwachtingsmodel worden opgesteld dat gedetailleerder en nauwkeuriger is dan een verwachtingsmodel dat louter gebaseerd is op bronnen en globalere bodem- en geomorfologische kaarten.

Voor het booronderzoek niet-toegankelijke delen zijn aangegeven op de kaart in bijlage 3. Voor aanvang van het veldonderzoek is een Plan van Aanpak (PvA) opgesteld¹¹ en gedeponneerd in Archis3. Het veldonderzoek bestond uit het zetten van acht verkennende boringen. Dit is een afwijking op het PvA, waarin zes boringen zijn voorzien. Verkennend booronderzoek is een snelle en kostenefficiënte onderzoeksmethode om de archeologische potentie van een plangebied in kaart te brengen. Aangezien de specifieke bodemopbouw in het plangebied niet bekend is, is verkennend onderzoek in dit stadium de meest geschikte onderzoeksmethode.

De boringen zijn uitgevoerd met een Edelmanboor met een diameter van 7 cm. De boorkernen zijn visueel geïnspecteerd op het voorkomen van archeologische indicatoren. De boringen zijn gemeten met GPS met een nauwkeurigheid van 3 m. Het bodemprofiel is beschreven volgens de norm NEN 5104 en ASB. De NAP-maaiveldhoogtes van de boringen zijn bepaald aan de hand van het AHN. De profielbeschrijvingen zijn opgenomen in bijlage 10. De boorpuntenkaart met de posities van de boringen is opgenomen in Bijlage 8.

4.2 RESULTATEN: LITHOLOGIE, LITHOGENESE EN BODEMONTWIKKELING

In alle boringen is een dik, vermoedelijk grotendeels opgebracht pakket aangetroffen. In de meeste boringen ligt dit pakket op een C-horizont van dekzand. Resten van een mogelijk plaggendek zijn slechts in één boring aangetroffen en in diezelfde boring is een B-horizont en BC-horizont gezien.

Het verstoorde (vermoedelijk grotendeels opgebrachte) pakket bestaat overwegend uit matig fijn, zwak - matig siltig zand. Dit zand is zwak tot matig humeus en is overwegend dondergrijs/bruin van kleur. Diverse kleurschakeringen zijn daarbij aanwezig. In diverse lagen en op alle diepten binnen het verstoorde pakket zijn

¹¹ E. Brouwer, 2021

wortelresten aangetroffen en ook antropogene inclusies als baksteen (boringen 5 rond 20 cm –mv, boring 6 rond 50 cm –mv), koolsintels (boring 3 tot 45 cm –mv) en vensterglas (boring 7 op 110 cm –mv) zijn genoteerd. In de onderzijde van het verstoorde pakket komen soms zwartgekleurde, humeuze lagen voor. Deze lagen zijn gezien in boring 5 (tussen 90-110 cm –mv), boring 7 (vanaf 155 cm) en boring 8 (tussen 140-150 cm); ze doen nog het meest aan slootvullingen doen denken of in ieder geval bodemlagen die onder zeer natte omstandigheden zijn gevormd. Deze lagen zijn van elders afkomstig.

Bijlage 8 toont een kaart met de geïnterpoleerde dikte van het verstoorde pakket. De verstoringsdikte varieert tussen minimaal 95 cm (boring 6) en tenminste 180 cm (boring 7). In de oostelijke helft van het plangebied lijkt de verstoring wat dikker dan in het westelijke deel.

Het onderliggende intacte dekzand bestaat uit matig fijn, matig siltig zand. In de meeste boringen is alleen een C-horizont gezien. In boringen waar deze wat dieper ligt ten opzichte van NAP, is deze lichtgrijs of beige van kleur (boringen 1 en 8). De grijze kleur is een gevolg van reductie: door grondwaterstand is hier geen of nauwelijks roestvorming opgetreden. Naar boven toe wordt het zand geel van kleur. Slechts in één boring is een intacte Bh- en BC-horizont gezien. Bijlage 9 toont de geïnterpoleerde hoogte in m +NAP van het nog intacte dekzand. Op deze kaart is tevens aangegeven waar bodemvorming is gezien (boring 2). De Bh-horizont betreft een humusinspoelingsgrond, kenmerkend voor lagergelegen, relatief natte gebieden. De kaart toont dat de nog intact dekzandtop in noordwestelijke richting sterk oploopt. Waarschijnlijk echter is de dekzandtop bijna overal in het plangebied in meer of mindere mate vergraven en deels opgenomen in de bovenliggende verstoorde laag. In diverse boringen zijn bijvoorbeeld resten van een sterk gevlekte C-horizont gezien in de onderste lagen van het verstoorde pakket.

4.3 RESULTATEN: ARCHEOLOGIE

Er zijn geen relevante archeologische indicatoren aangetroffen. In het hier uitgevoerde verkennende booronderzoek was dat ook niet het doel. Voor het systematisch opsporen van archeologische indicatoren zijn intensievere methoden van veldonderzoek vereist.

HOOFDSTUK 5 CONCLUSIE EN VERWACHTING

Overall in het plangebied is sprake van een dik verstoord pakket. Vermoedelijk is hier sprake van een dik ophoogpakket. Deze ophoging heeft waarschijnlijk in (sub)recente tijd plaatsgevonden, getuige onder andere de vondst van een stuk vensterglas op een diepte van 110 cm –mv. Vermoedelijk hangt deze ophoging samen met de eerste bebouwing van rond 1900. Resten van een plaggendek zijn nauwelijks herkend: alleen in boring 2 is tussen 125 – 155 cm een mogelijk restant van een plaggendek gezien. Vermoedelijk is het oorspronkelijke plaggendek vergraven en opgenomen in het opgebracht pakket.

De aanwezigheid van een podzolbodem halverwege het plangebied doet vermoeden dat de verstoring van de dekzandtop in het noordwestelijke deel beperkt is gebleven tot de (E-,) B- en BC-horizont en wellicht een klein deel van de C-horizont. De betreffende B-horizont is echter gevormd onder natte omstandigheden die contra-indicatief zijn voor de aanwezigheid van menselijke bewoning.

HOOFDSTUK 6 SELECTIEADVIES

Op basis van het uitgevoerde booronderzoek is de kans klein dat het plangebied archeologische sporen bevat. Het oorspronkelijke plaggendeek en de overgang naar de natuurlijke, Pleistocene ondergrond (dekzand) is nagenoeg verdwenen. In één boring is een Bh-horizont gezien; elders is het bodemprofiel overal tot in de C-horizont verstoord. De kans dat eventuele archeologische resten nog in een intacte context aanwezig zijn wordt daarmee klein geacht. Wel kunnen nog resten van diepere grondsporen aanwezig zijn, met name in het deel waar het nog intacte dekzand relatief hoog ligt (het noordwestelijk deel rond boringen 3 en 6). Dit betreft een klein deel van het plangebied. Alleen ter hoogte van boring 3 is in de huidige planvorming bodemverstoring voorzien. Gezien de aangetroffen bodemopbouw en dekzandmorfologie achten we de kans op intacte archeologische resten in het plangebied laag. Het verwachtingsmodel kan worden verworpen en de verwachting voor alle perioden kan worden bijgesteld naar 'laag'. Om deze reden adviseren we geen vervolgonderzoek uit te voeren en het plangebied vrij te geven.

De implementatie van dit advies is in handen van de gemeente Wierden, hierin vertegenwoordigd door de archeologisch adviseur van de gemeente, de heer A. Vissinga.

Mochten bij graafwerkzaamheden onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen, dan geldt conform de Erfgoedwet (art. 5.10) een meldingsplicht. Dit kan bij Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (033 421 74 56) of via de website: www.cultureelerfgoed.nl/contact.

literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2005 (1997). *Landschappelijk Nederland. De fysisch geografische regio's*. Assen.
- Berendsen, H.J.A., 2008. *De vorming van het land*. Assen.
- Borsboom, A.J. en J.W.H.P. Verhagen, 2012. KNA Leidraad Inventariserend Veldonderzoek. Deel: Proefsleuvenonderzoek (IVO-P). Gouda.
- Bosch, J.H.A., 2008. *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 1.1. Op basis van de Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 5.2. Deltares-rapport 2008-U-R0881/A*.
- Brouwer, E., 2017. *Bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek-verkennende fase Kerkstraat te Wierden, gemeente Wierden*. Almelo.
- Brouwer, E. 2018. *Bureauonderzoek Hoek Nijverdalsestraat-Stationsstraat te Wierden, gemeente Wierden (OV)*. Almelo.
- Brouwer, E., 2018. *Bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek verkennende/karterende fase Nijverdalsestraat Wierden, gemeente Wierden (OV)*. Almelo.
- Brouwer, E. , 2021. *Plan van Aanpak ivo-verkennend*. Almelo.
- Mulder, E.F.J. de., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen.
- Nederlands Normalisatie-instituut, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*, Nederlands Normalisatie-instituut Delft.
- Nederpelt, S. en J. Holl, J. Huizer en R. van Lil, 2008. *ADC-rapport 1399. Wierden, Schoolstraat – Marktstraat. Een bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek*. Amersfoort.
- Tol, A.J., J.W.H.P. Verhagen en M. Verbruggen, 2012. *Leidraad inventariserend veldonderzoek; Deel: karterend booronderzoek v2*. SIKB

Archeologische databases/internetbronnen

ArchisIII

www.boorstaten.nl

www.topotijdreis.nl

www.hisgis.nl

www.grondwatertools.nl

www.kadastralekaart.com

Gebruikte kaarten

Historische kaarten vanaf 1890 tot en met 2015. Bron: www.topotijdreis.nl. Geraadpleegd op 11-2-2021

Topografische kaart van Overijssel (1849). Bron: www.transisalania.blogspot.com. Geraadpleegd op 19-2-2021

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2), nauwkeurigheid Z-waarde <= 5 cm. Bron: www.ahn.nl. Geraadpleegd op 10-2-2021

Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek - verkennende fase Burg. J.C. van den Bergplein 32 te Wierden, gemeente Wierden, Overijssel

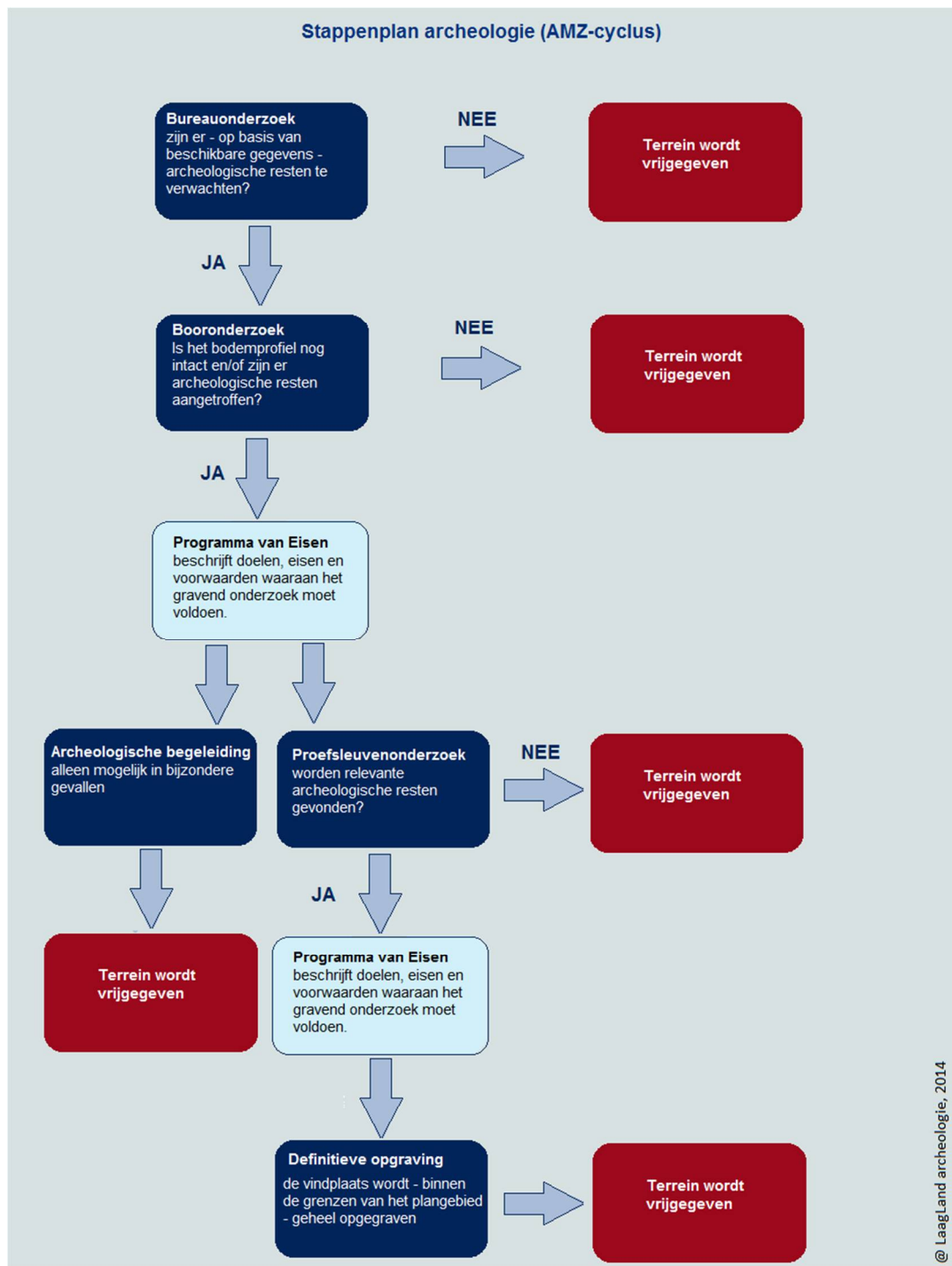
Kaart waarnemingen, AMK-terreinen en onderzoeksmeldingen. Bron: www.zoeken.cultureelerfgoed.nl. Geraadpleegd op 10-2-2021

Kadastrale kaart circa 1832 (Minuutplan). Bron: hisgis.nl. Geraadpleegd op 11-2-2021

Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Bron: www.pdok.nl. Geraadpleegd op 10-2-2021

Verwachtingskaart. Bron: gemeente Wierden. Geraadpleegd op 10-2-2021

BIJLAGE 1 AMZ-CYCLUS



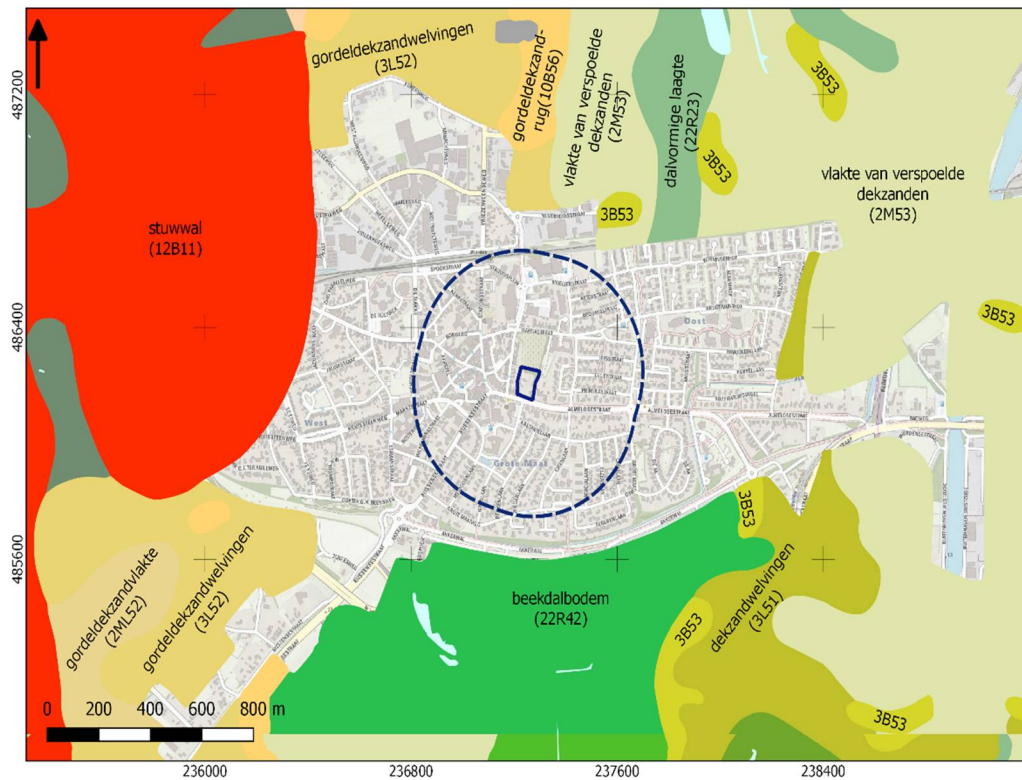
BIJLAGE 2 ARCHEOLOGISCHE PERIODEN

Archeologische perioden			Datering	
Nieuwe tijd		C	-1795	
		B	-1650	
		A	-1500	
Middeleeuwen		Laat	-1250	
		Vol	-1050	
		vroeg	Ottoons	-900
			Karolingisch	-725
			Merovingisch	-450
Romeinse tijd		Laat	-270	
		Midden	-70 na Chr.	
		Vroeg	-15 voor Chr.	
Prehistorie	IJzertijd	Laat	-250	
		Midden	-500	
		Vroeg	-800	
	Bronstijd	Laat	-1100	
		Midden	-1800	
		Vroeg	-2000	
	Neolithicum	Laat	-2850	
		Midden	-4200	
		Vroeg	-4900/5300	
	Mesolithicum	Laat	-6450	
		Midden	-8640	
		Vroeg	-9700	
	Paleolithicum	Jong	-35.000	
		Midden	-250.000	
		Oud		
@ Laagland Archeologie, 2014				

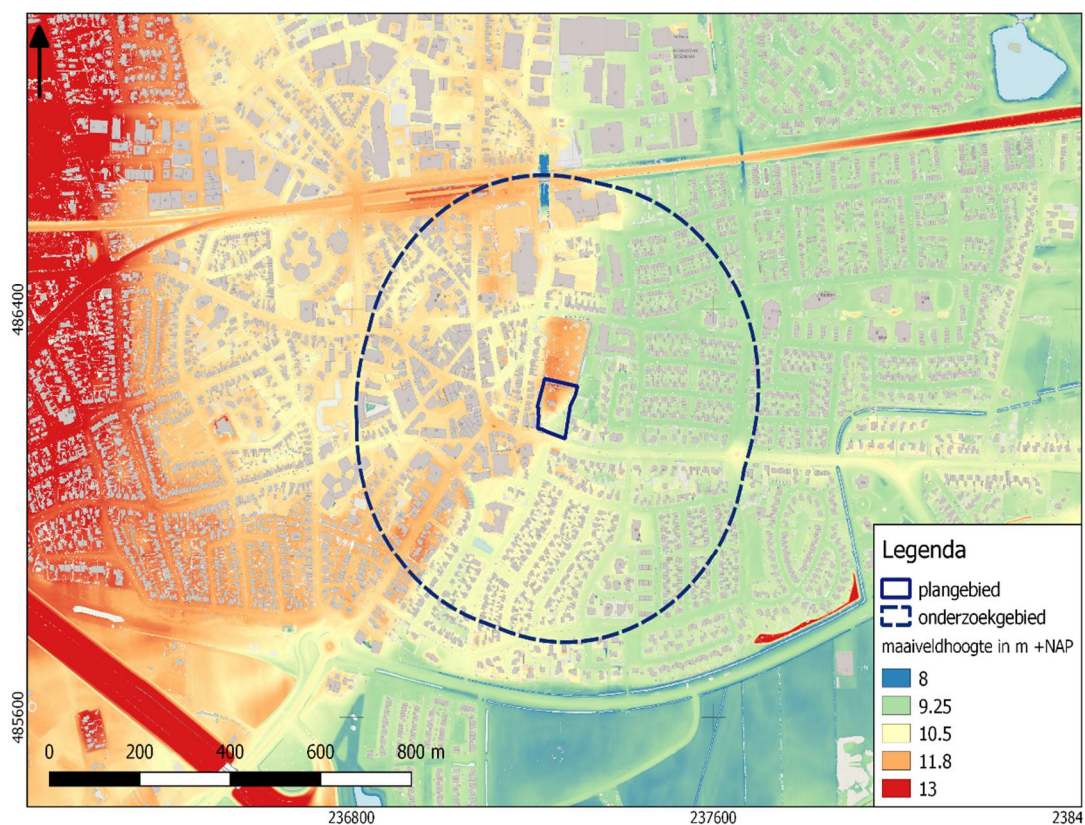
BIJLAGE 3 NIET-TOEGANKELIJKE DELEN VOOR VELDONDERZOEK



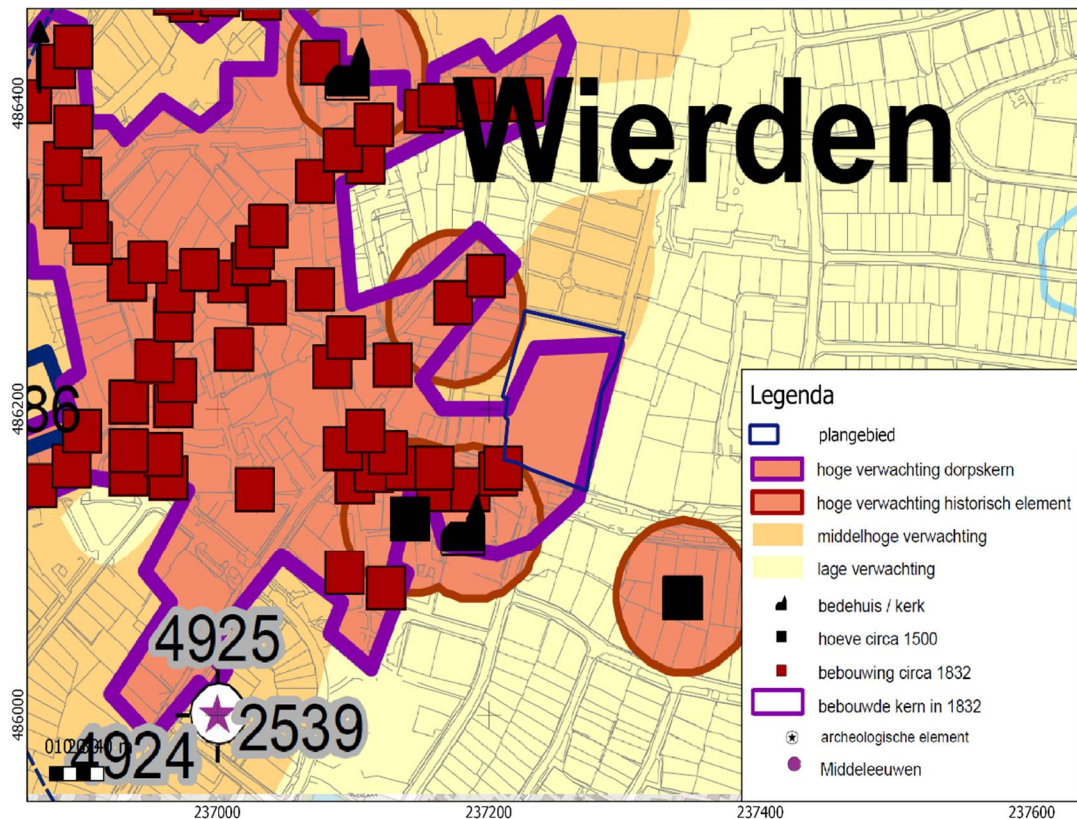
BIJLAGE 4 GEOMORFOLOGISCHE KAART



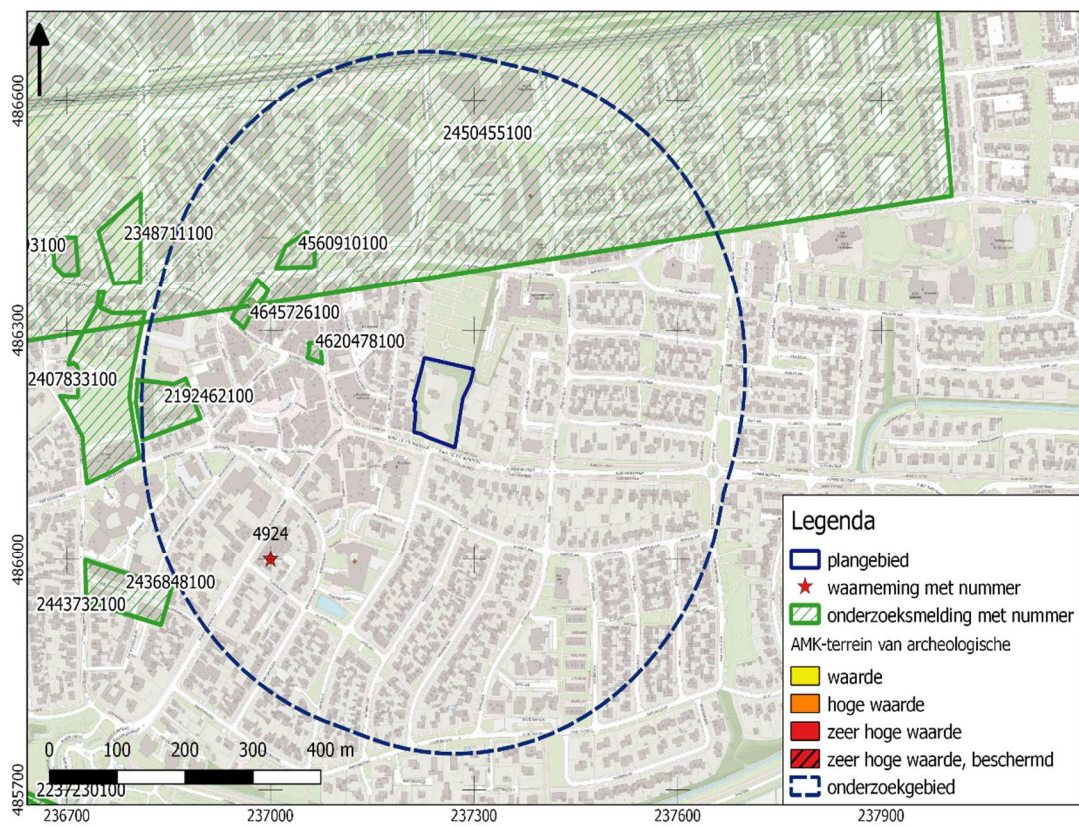
BIJLAGE 5 ACTUEEL HOOGTEBESTAND NEDERLAND



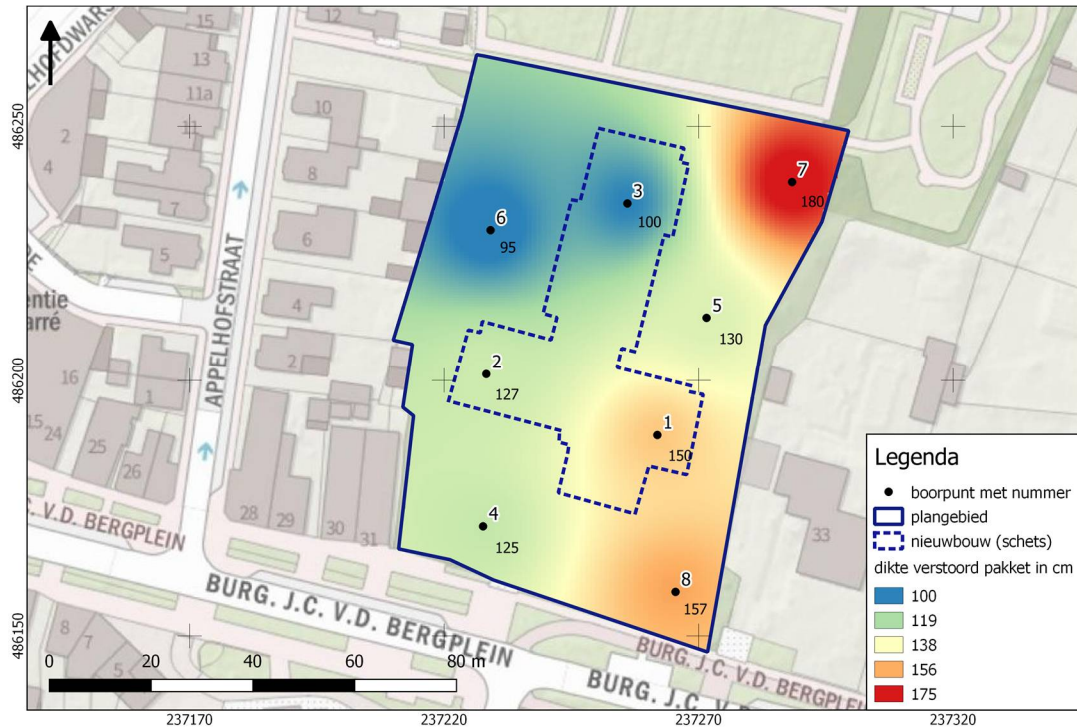
BIJLAGE 6 GEMEENTELIJKE ARCHEOLOGISCHE VERWACHTINGSKAART



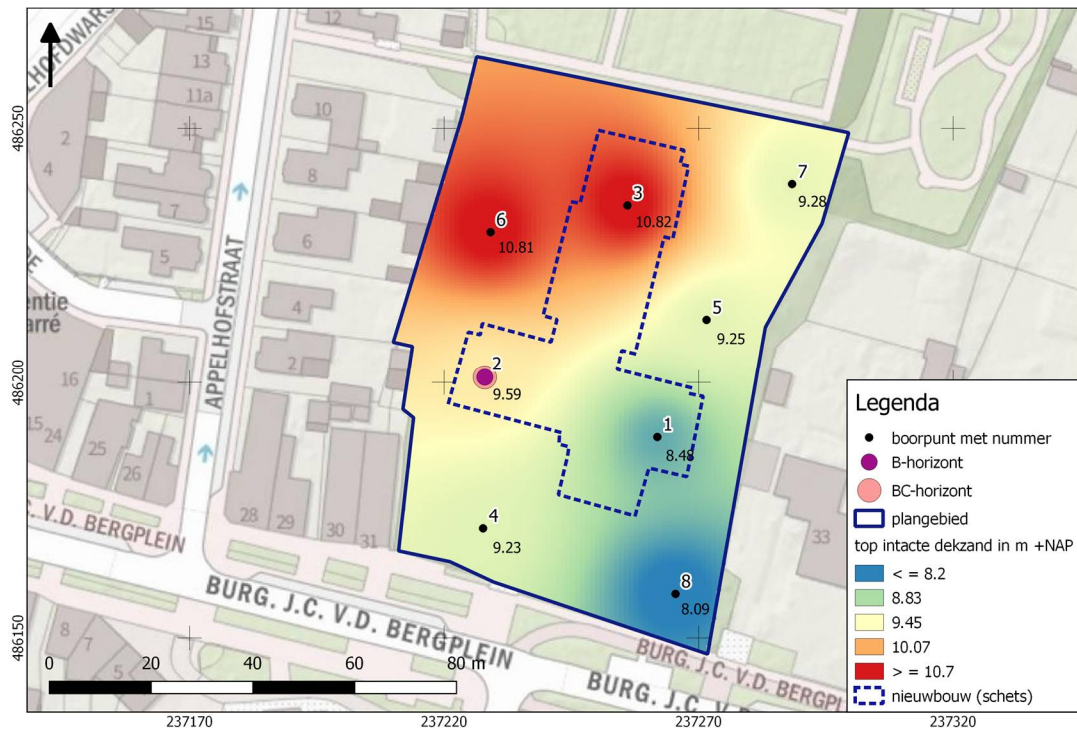
BIJLAGE 7 WAARNEMINGEN, AMK- TERREINEN EN ONDERZOEKSMELDINGEN



BIJLAGE 8 DIKTE VERSTOORD PAKKET

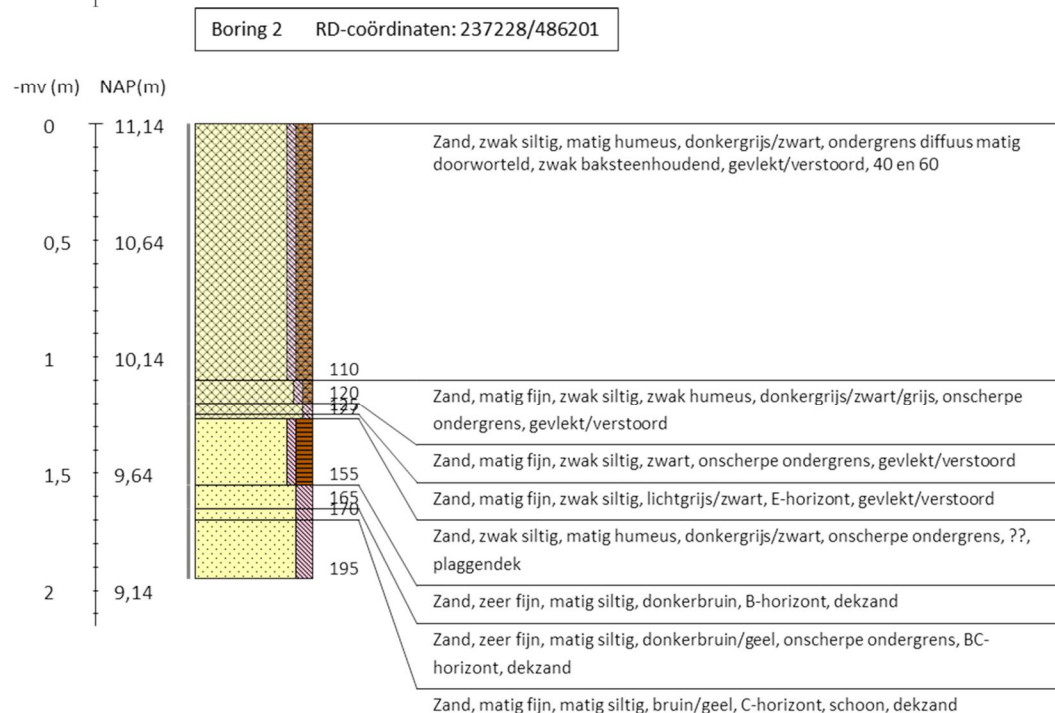
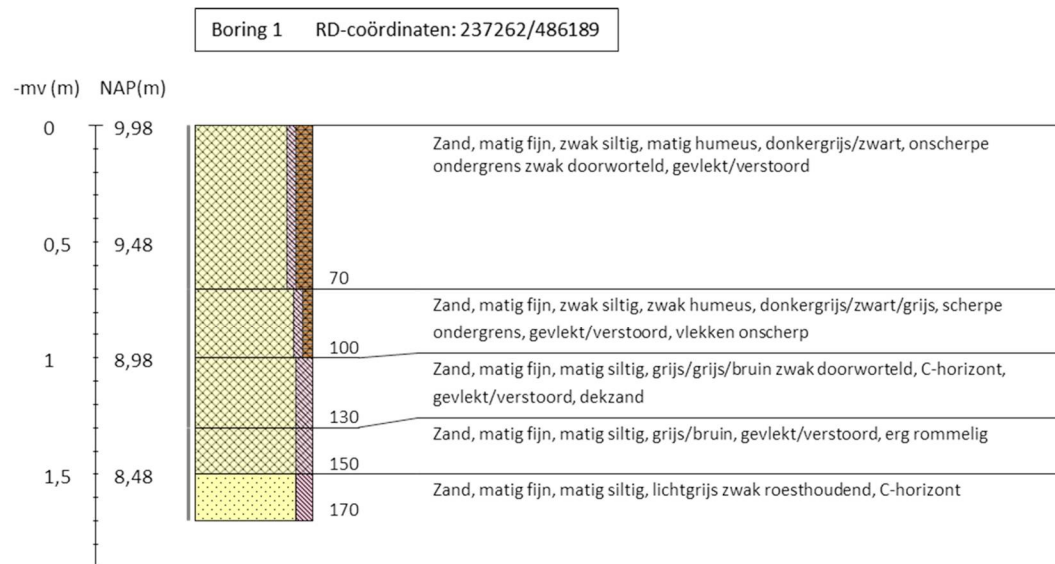


BIJLAGE 9 TOP INTACTE DEKZAND



BIJLAGE 10 BOORSTATEN

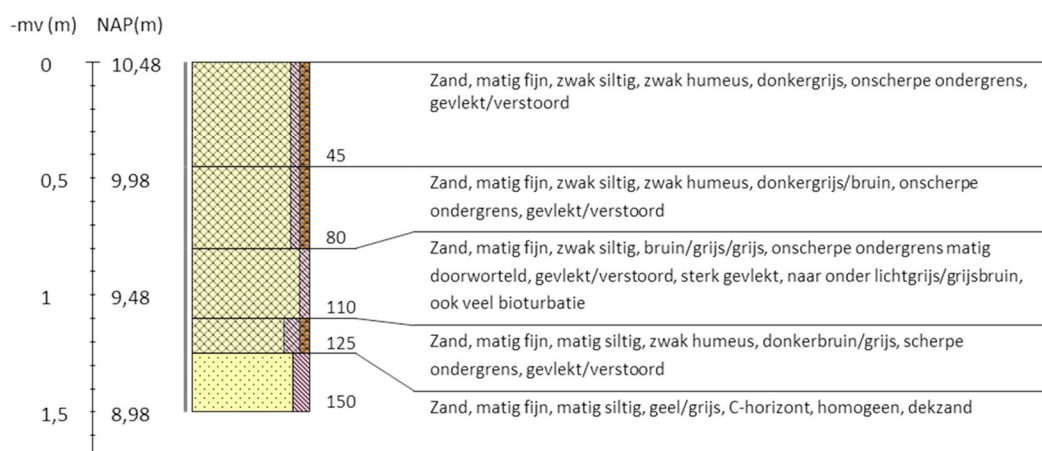
VELDONDERZOEK



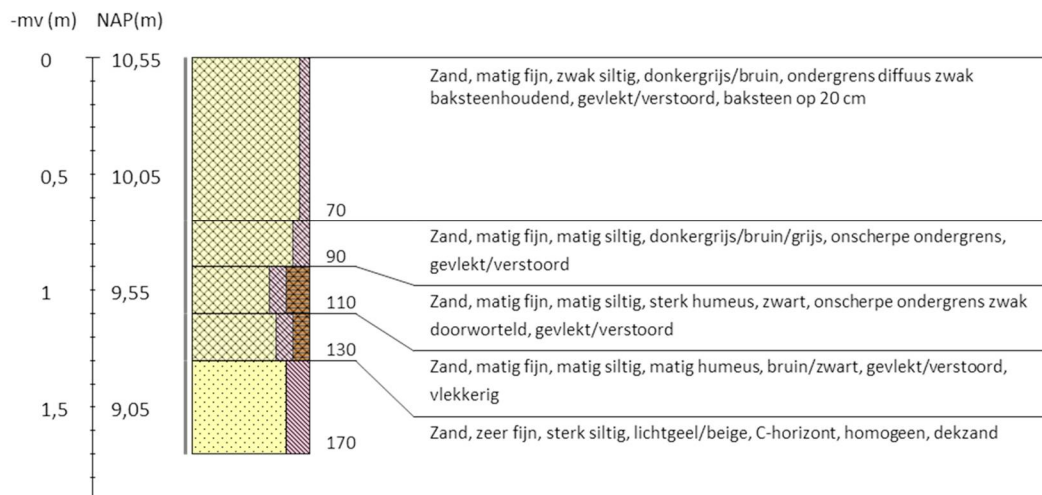
Boring 3 RD-coördinaten: 237256/486235



Boring 4 RD-coördinaten: 237228/486171



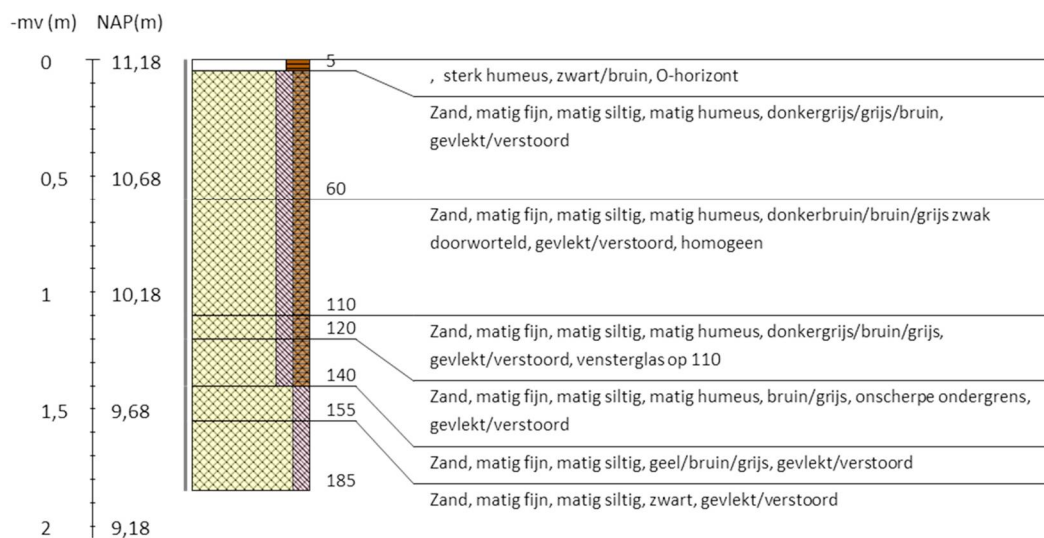
Boring 5 RD-coördinaten: 237272/486212



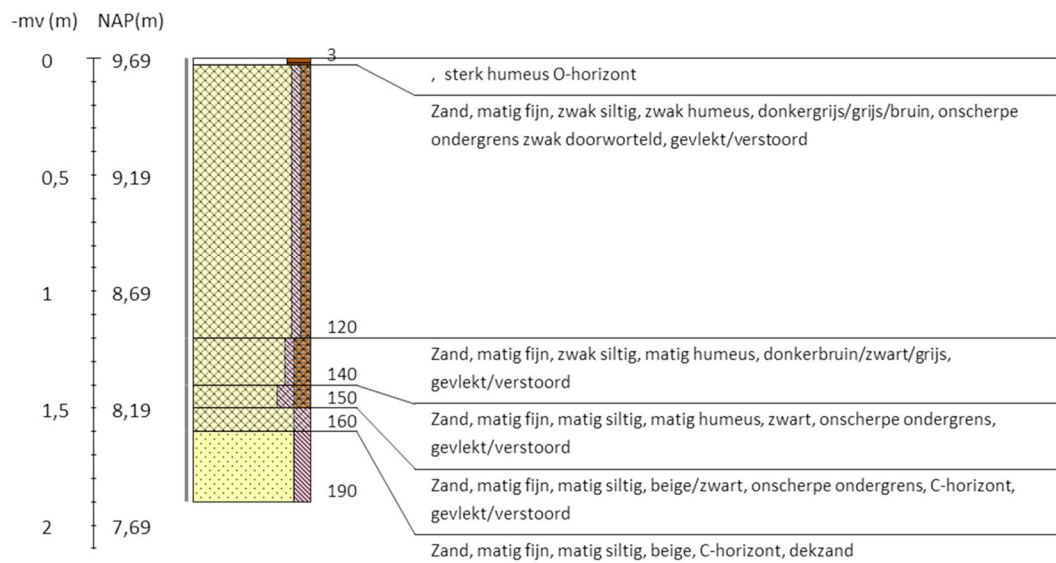
Boring 6 RD-coördinaten: 237229/486230



Boring 7 RD-coördinaten: 237288/486239



Boring 8 RD-coördinaten: 237265/486159



Legenda (conform NEN 5104, boorbeschrijvingsnorm van NITG-TNO en ASB)					
Zand     	Veen     	Zandmediaan uiterst fijn < 105 µm zeer fijn 105 - < 150 µm matig fijn 150 - < 210 µm matig grof 210 - < 300 µm zeer grof 300 - < 420 µm uiterst grof 420 - < 2000 µm Zandsortering goed gesorteerd D60/D10 < 1,8 matig gesorteerd D60/D10 1,8 < 3 slecht gesorteerd D60/D10 > 3	Boortype Edelmanboor ø 7 cm Edelmanboor ø 10 cm Edelmanboor ø 12 cm Edelmanboor ø 15 cm Guts ø 2 cm Guts ø 3 cm Mechanische boor ø 10 cm Mechanische boor ø 12 cm Mechanische boor ø 15 cm Mechanische boor ø 20 cm	Zandmediaan uiterst fijn < 105 µm zeer fijn 105 - < 150 µm matig fijn 150 - < 210 µm matig grof 210 - < 300 µm zeer grof 300 - < 420 µm uiterst grof 420 - < 2000 µm Zandsortering goed gesorteerd D60/D10 < 1,8 matig gesorteerd D60/D10 1,8 < 3 slecht gesorteerd D60/D10 > 3	Boortype Edelmanboor ø 7 cm Edelmanboor ø 10 cm Edelmanboor ø 12 cm Edelmanboor ø 15 cm Guts ø 2 cm Guts ø 3 cm Mechanische boor ø 10 cm Mechanische boor ø 12 cm Mechanische boor ø 15 cm Mechanische boor ø 20 cm
Klei       	Grind     	Inclusies/archeologische indicatoren (resten van planten, wortels, schelpen, wortels, hout, baksteen, puin, kolengruis, glas, aardewerk, houtskool, vuursteen, bot, fosfaat) weinig < 1% matig 1-10% veel > 10%	Begrenzing onderliggende laag scherp overgangsgedebied < 0,3 cm onscherp overgangsgedebied 0,3 - < 3 cm diffuus overgangsgedebied 3 cm - < 10 cm	Grondwaterstand GHG GWG GLG	Boortype Edelmanboor ø 7 cm Edelmanboor ø 10 cm Edelmanboor ø 12 cm Edelmanboor ø 15 cm Guts ø 2 cm Guts ø 3 cm Mechanische boor ø 10 cm Mechanische boor ø 12 cm Mechanische boor ø 15 cm Mechanische boor ø 20 cm
Leem  	Overige toevoegingen      	Kalkgehalte kalkloos kalkarm kalkrijk	Grondwaterstand GHG GWG GLG	Boortype Edelmanboor ø 7 cm Edelmanboor ø 10 cm Edelmanboor ø 12 cm Edelmanboor ø 15 cm Guts ø 2 cm Guts ø 3 cm Mechanische boor ø 10 cm Mechanische boor ø 12 cm Mechanische boor ø 15 cm Mechanische boor ø 20 cm	Boortype Edelmanboor ø 7 cm Edelmanboor ø 10 cm Edelmanboor ø 12 cm Edelmanboor ø 15 cm Guts ø 2 cm Guts ø 3 cm Mechanische boor ø 10 cm Mechanische boor ø 12 cm Mechanische boor ø 15 cm Mechanische boor ø 20 cm

BIJLAGE 11

VERKLARENDE WOORDENLIJST

Administratief geplaatst – administratief geplaatste waarnemingen zijn waarnemingen waarvan de exacte vondstlocatie niet bekend is. Dit betreft vaak oude vondsten of recentere vondsten door een amateurarcheoloog. In Archis3 zijn ze op de topografische kaart geplaatst op het snijpunt van een 100 x 100 m raster.

AMK-terreinen - De AMK (Archeologische Monumentenkaart) is een bestand van alle bekende, behoudenswaardige archeologische terreinen in Nederland. Op de kaart staan terreinen van archeologische, hoge archeologische en zeer hoge archeologische waarde (al dan niet wettelijk beschermd) aangegeven. De AMK wordt niet meer geactualiseerd.

ARCHIS3 - Archis3 (Archeologisch Informatiesysteem) is een databank waarin gegevens over archeologisch onderzoek, vindplaatsen en terreinen in Nederland zijn opgeslagen.

Bronstijd - In de Bronstijd (2.000 – 800 voor Chr.) werden voor het eerst voorwerpen van brons – een legering van koper en tin – gemaakt, hoewel vuursteen nog steeds breed toegepast werd. Aardewerk uit deze periode is meestal zeldzaam en van slechte kwaliteit ('hondebrokaardewerk'). Waarschijnlijk werden veel tradities en gebruiken uit het Neolithicum in deze periode voortgezet, waaronder aanvankelijk het gebruik overledenen in grafheuvels bij te zetten. Later, rond 1.200 voor Chr. werd begraving vervangen door crematies, die in urnenvelden en soms ook in oudere grafheuvels werden bijgezet.

Es – een es (enk, eng) is een areaal bouwland dat door meerdere grondgebruikers wordt gebruikt. De es is ruimtelijk begrensd en als zodanig herkenbaar, maar de individuele percelen zijn niet gescheiden door duidelijk herkenbare grenzen.

Formatie van Boxtel – de Boxtel-afzettingen bestaan overwegend uit zand en in wat mindere mate uit leem. Deze afzettingen zijn vooral onder koude, periglaciale omstandigheden gevormd. Het betreft onder andere afzettingen die door de wind zijn afgezet (eolische afzettingen), niet-eolische afzettingen zoals löss, kleinschalige fluviale afzettingen, hellingafzettingen, en lacustiene afzettingen.

Formatie van Drenthe – de sedimenten van de Drentheformatie bestaan overwegend uit matig fijn tot uiterst grof grindhoudend zand, klei en leem. Deze sedimenten zijn gevormd door of nabij het landijs tijdens het Saalien.

IJzertijd - In de IJzertijd (800 – 12 voor Chr.) werden de eerste ijzeren voorwerpen gemaakt. IJzer was harder dan brons en ijzererts was veel breder beschikbaar dan de grondstoffen voor brons (koper en tin). Het winnen en smeden van ijzer vereiste echter veel kunde en kennis. Naast aardewerk worden vanaf deze periode soms resten van ijzeroventjes gevonden of afval dat is ontstaan bij ijzerwinning. Op de hogere zandgronden kwamen *celtic fields* (raatakkers) tot ontwikkeling. Dit waren akkercomplexen die zich soms tot over een groot gebied konden uitstrekken en gekenmerkt werden door relatief kleine akkertjes die omgeven werden door raatvormige wallen. Men woonde temidden van de akkers. Ten opzichte van de voorgaande en latere perioden werden vaak nattere gronden opgezocht. Vanaf de IJzertijd ook werden de zeekleigebieden in gebruik genomen.

Laagpakket van Wierden - (Boxtelformatie). Tot dit laagpakket worden de dekzanden gerekend. Dekzand is gedurende het laat-Weichselien – vroeg-Holoceen gevormd onder invloed van de wind

Middeleeuwen - De Middeleeuwen duurden van 450 – 1500 na Chr. Over de periode vlak na het definitieve vertrek van de Romeinen uit Nederland is weinig bekend. Tot op heden zijn relatief weinig vindplaatsen uit deze periode aangetroffen. Er zijn sterke vermoedens dat resten uit deze periode voor een belangrijk deel onder de huidige oude stads- en dorpskernen en oude akkercomplexen liggen. Vanaf ongeveer de 10^e eeuw ontstaat er weer enige stabiliteit en is sprake van een min of meer centraal gezag. De maatschappij raakt gefeodaliseerd. In deze periode werd een begin gemaakt met de ontginning van veen, heide en bos.

Neolithicum - Het Neolithicum (5.300 – 2.000 voor Chr.) wordt gekenmerkt door een overschakeling van jagen/verzamelen naar landbouw en veeteelt. De mens ging zich op een min of meer vaste locatie vestigen. Aanvankelijk werd daarnaast nog gejaagd en verzameld, maar meer en meer werd de mens agrariër. Doordat men zich op een locatie kon vestigen, namen de materiële bezittingen sterk toe. Men bouwde boerderijen en andere constructies en creëerde voorwerpen van aardewerk en geslepen steen. De bevolking kon groeien en de samenlevingen werden complexer. Uit deze periode zijn hunebedden en grafvelden/-heuvels bekend.

Paleolithicum - Gedurende het Paleolithicum (300.000 – 8.800 voor Chr.) is Nederland wel bezocht door de mens (*Homo Sapiens Sapiens* en *Homo Sapiens Neanderthalensis*) gedurende de warmere perioden. Sporen zijn echter schaars en vaak verstoord. De mens trok destijds als jager/verzamelaar rond in kleine groepen. Afhankelijk van het seizoen en aanwezige voedselbronnen werden steeds wisselende, tijdelijke kampementen bewoond.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) – De RCE is een onderdeel van het ministerie van OCW. Het voert wet- en regelgeving uit, ontwikkelt kennis en geeft advies over rijksmonumenten, landschap & omgeving, archeologie en roerend erfgoed.

Saalien – een geologische periode in het Pleistoceen die duurde van 236 – 126 duizend jaar geleden. Het Saalien was de voorlaatste ijstijd (voorlaatste glaciaal). Gedurende deze periode kwam het landijs tot in Midden-Nederland.

Weichselien – een geologische periode in het Pleistoceen die duurde van 116 – 11,7 duizend jaar geleden. Het Weichselien is de laatste ijstijd (glaciaal) die we in Nederland gehad hebben. Het landijs bereikte de Nederlandse grenzen niet, maar wel was de bodem van grote delen permanent bevroren (permafrost).